

múzeumában lévő képeket festette. Ugyanebből az okból nem helytálló a selmebányai Szent Katalin-templom főoltárának az a rekonstrukciója, melyet a könyv 103. és köv. oldalán találunk; A képtáblák nemcsak méretbeli eltéréseik miatt, hanem azért sem tartozhattak ehhez a főoltárhoz, mert egyikük sem ábrázol Szent Katalin életéből vett jelenetet.

A gondos anyaggyűjtés, szigorúan módszeres feldolgozás s a nemzeti jelleg és idegen hatások elfogulatlan, tárgyilagos fejtegetése, egyaránt a könyv tudományos értékét bizonyítják. A tárgy szeretete csak kivételesen ragadja a szerzőt arra a túlzásra, hogy olyan munkákat is magyar származásúaknak tartson, melyek nyilvánvalóan a szomszédos területeken készültek. Így pl. a 15. táblán közölt, Krisztus születését ábrázoló festményt még kérdőjellel sem lehet magyar meszternek tulajdonítani, cseh-német származása annyira kétségtelen. Az az egyetlen érv, hogy egykor a Jankovich-gyűjteményben volt, nem bizonyít a kép magyar származása mellett, mert e gyűjteményben egyéb nem magyarországi eredetű darabok is voltak.

A magyar szellemiség történetének ezeket az értékes és vonzóan megírt fejezeteit minden művelt magyar ember élvezettel és haszonnal fogja olvasni. Külön kell megemlíteni, hogy a könyv nyomdai kiállítása mindenben méltó a első tartalomhoz, s kivált a 102 reprodukciónak nyomása minőségileg magasan felülemelkedik az utóbbi évek több magyar művésztörténeti könyvének nyomdatechnikai színvonalán.

—r.

Móricz Zsigmond : Forr a bor. (Athenaeum kiadás.) — A könyv végén található kiadói közlés szerint a «Forr a bor» egy háromrészes regényciklus harmadik kötete. Az első a tizenegy évvel ezelőtt megjelent «Légy jó mind-

halálig», a második a «Kamaszok» című pedig még sajtó alatt van. «Egy ifjú lélek fejlődése» volna e három regény, «a zsendülő érzés, a felvillanó gondolat és az alkotó vágy» nagyszabású megjelenítése. Megértjük ezt a kiadói dobverést, bár némi aggodalmunk támad, az időbeli hézagokat látva, a ciklus egysége felől. Előzetes aggodalmunk lehet egészen alaptalan is, hiszen találhatunk példát arra, hogy van írói erő, mely időn és sorrenden túl megőriz egységet és átfogó kompozíciót. A regény majd dönt, hogy aggodalmunk alapos-e.

Nyilas Misi mindenestre régi ismerősünk. Felserdült Nyilas Mihály, a gimnázium nyolcadik osztályába jár, sőt szerzett magának egy igazgató nagybácsit is. Kicsit bizonytalanul mozog ebben az új környezetben és regényben, mert időnként nevet is változtat. Néha Misinek hívják, máskor meg Lacinak vagy Zalatnaynak. (Nagybácsija is egyszer Géza, másszor meg Pál.) Misi sorsa itt olyan, mint az operettek betétdalaié. Nem ezeken fordul a darab, de esetleg ők biztosítják a sikert. Nyilas Misi nem a remekbe készült «Légy jó mindhalálig» c. regényből lépett át ide, hanem a Nemzeti Színház színpadáról, hol a közönség tapsai kísérték és kísérik ma is a kisdíák idealizmusának a kiábrándító valósággal való tragikusan emberi összeütközését. Misi belépett egy a mult években néhány folytatásban megjelent regényrészletbe, azonosulni próbált ennek meglévő főalakjával, odaadta néha nevét is egy utólagosan felismert írói lehetőség, a nagy feladatokat hőmpolygető «ciklus» kedvéért. Móricz Zsigmond ezt a könyvet nem írta, hanem egybeszerkesztette.

Ily kompozícióbeli igénytelenség mellett csak egy kétágú váz az, ami épen megmaradt, de mindenesztül elveszett a regény. Az egyik ág Nyilas Misi nyolcadikosan amorf lelkisége, a

másik egy vékony diáktörténet. A történés: hogyan szerzi meg a nyolcadik osztály az írásbeli érettségi zár alatt tartott tételeit, voltaképp egy szélesre nyitott diákanekdóta. Irodalmi hivatása az, hogy megmutassa a 30—35 év előtti nagydiák siralmas rabszolgaéletét. Öt-hat serdülő diák, ki azonban a serdülésből inkább csak némi elmezavart mondhat magáénak, perszonifikálja ezt a sok változatban ismert s Móricz Zsigmond könyvében még néhány, kisebb-nagyobb diákessettel színezett alap-anekdótát. Ők a nyolcadik osztály kollektív lelkiségének képviselői, olyanok, mint egy hangerősítő, mely folyton az író szavait dörge: «Ime ilyen mosdatlanok, komiszak vagyunk, de mi nem tehetünk róla, minket úgy nevelnek, hogy ilyenekké kell lennünk». Ennek a testi és lelki fertőnek a szélén (t. i. a regény diáktanyáját «Fertő»-nek hívják) imbolyog Nyilas Misi-Laci. Kissé már ő is kénytelen volt idomulni társaihoz: hogy némi köze legyen a főtörténethez, ő lopja vissza az igazgatói irodában felejtett bűnjelet, ezenkívül rossz tanuló is. De csak olyan irodalomtörténetien rossz tanuló, akiről majd az életrajz ezt fogja mondani: «Iskolai tanulmányait elhanyagolta, de iskolánkívüli olvasmányaival gondosan művelte magát». Az alapanyag primitívsége mellett mégis Misi regénybeli sorsmozzanatainál találunk Móricz Zsigmondhoz méltó részeket. Az öreg Jákóbéknál tett látogatás, néhány magányos séta oly elemek, melyek megmutatják, mivé kellett volna lennie a könyvnek, ha nem nyomják agyon és nem düljük föl külső programmotívumok.

A mindenáron való ciklus-vágy találkozik ezzel a programmszerűséggel. Móricz Zsigmond könyve ugyanis az aktualitás szónoki tógájában is jár. «Főlöleseknek látszik — mondja meglepően antiromaneszk hangon, — hogy az ember ma panaszkodjék a

mult bajai miatt, de ha megvizsgáljuk ifjúkorunk képét, rá kell jönnünk, hogy ez volt az alapja az utolsó huszonöt év nemzeti bajainak s talán intő lesz annak a generációnak, amely ma van hivatva az ifjúság életéről gondoskodni.» (35. l.) Móricz Zsigmond a középiskolában találta meg mai nyomorék életünk okát. A politikusok, gazdasági szakértők, szociológusok a világválságban, a háborúban, a forradalmakban, Trianonban, a kapitalista termelés anarchiájában, a gépi munka elhatalmasodásában, belső kormányzati hibákban keresik meg ezt az okot. Mindegyik valami egyszerű képletet igyekszik kikovácsolni, melyből minden kényelmesen levezethető. Az író is csak ennyit tud? Az országban való sok romlások okának írói víziója ilyen szembeugróan szimplex? A demagógia nyelve mindig egyszerű.

Miért éppen a középiskola? Megmondjuk. A magyar középiskola néhány év óta (nem először és nem utoljára) felülről és alulról kilőtt nyilak céltáblája. Vagy, hogy pontosabbak legyünk, nem is a középiskola, hanem a középiskolai tanár. Ő a «pedagógus céh» képviselője, ki útjában áll a felülről küldött geniális reformgondolatoknak, ő a nevelői abnormitások gyűjteménye, a társadalom gyűlölt, lenézett és kigúnyolt terhe. Két alapformája van. Az egyik a sajnálatraméltó tanár, a diáktrefák edénye, a katedra gályarabja, tört ambíciók nyomott kedvű hordozója: tanítani nem tud. A másik a tanügyi szadista, szülők és diákok réme, ifjú lelkek spanyolcsizmája: tanítani ez sem tud. Móricz Zsigmond is így látja. (Könyve egyetlen, némiképp emberképű tanáralakjával nem tud semmit sem kezdeni.) Az, aki valamikor ezt a két típust először kiformálta, talán nagy elme volt, mert egy-egy akcidenciát monumentális szubsztanciává tudott torzítani, de ma már ez mind csak klisé, melyet igazi író átallana írásában felhasz-

nálni. Olyan, mint a kőszívű apa, a gőgös főúr, az ádáz intrikus vagy az epedő várkisasszony. Ezekért a tanár-alakokért nem kellett Móricz Zsigmondnak íróvá születnie, megtalálhatja őket kalendáriumi viccekben és rég elfelejtett diákregegyekben. Ilyen papírból és tintából gyúrt figurák okozták volna a nemzeti bajokat? A realizmus nagymestere, az életszerű irodalom hirdetője csodálatosképpen igennel felel! Babits Timár Virgilje és Kosztolányi «Aranysárkány»-ának tanárai csendesesen csóválják fejüket.

Móricz Zsigmond az utóbbi időben gyakran felfedez. Felfedezte egyik közismert irodalmi emlékünket, felfedezett egy író, akinek minden irodalmi érdekessége az, hogy kiscsászár, legutoljára pedig egy egyszerű stílparódiában felfedezte egyik nagy írónk «írói bátorságát». Az írói bátorság, ez a Móricz Zsigmond szemében oly ragyogó tulajdonság, mindig abban áll, hogy az író a társadalom *ellenére* mer kimondani igazságokat. Az író a társadalom ilyenkor megtámadja, sőt felforgatónak bélyegzi. Móricz Zsigmondnak az a társadalom, mely naponként feszíti keresztre a középiskolát és a tanárt, meleg köszönetet fog szavazni. Hallatlanul vakmerő írói teljesítmény lenne s a legteljesebb társadalmi megbotránkozást hívná ki maga ellen, ha Móricz Zsigmond meg merné rajzolni az emberi arcú tanár alakját!

Mostani könyvének nagy sikere lesz. Dicsérőit nevezni fogják bátor írói tettnek, a társadalom jankajlásának, de regénynek jólélekkel nem fogják nevezni. Lesz belőle elégedetlen szülők argumentuma, tanáregyesületek méltatlankodási alapja, népszerű-

ségvadászó kultúrpolitikusok breviáriuma, lesz belőle padalatti olvasmány, de regény nem lesz soha. Az irodalom méltóságára még valamit adó olvasó e könyv után sietve leveszi könyvespolcáról s olvasni kezdi a «Hét krajcár»-t vagy a «Tündérbert»-et, nehogy Móricz Zsigmondot elfeledje.

Kerecsényi Dezső.

Sáfáry László : Lendület. Versek. — Munkácson élelt meg ez a kis füzet és negyven apró, hat-nyolc soros vers jött el vele hozzánk. Fiatal fiú barátságos a hegyek között. Felhők, madarak, sziklás bozótok között. Olykor fényes, apró kavicsokat kap föl és elshint velük a tengerszem felett. Ha felszint ér a kő, csik villan meg a tótükrön és kis fénykörök futnak benne szerte. De olykor nem jó a lendület, a szürke kavics nem érinti a mozdulatlan tükröt s tompán koppan a szomszéd partnak. Mégis, a játék az izmok öröme. De a tengerszem mély, ismeretlen és sokszor elérhetetlen. Fölkavarni, a mélyéig hatni: feladat és súlyos erőpróba. Kíváncsiak vagyunk, megvan-e a fiatal Sáfáry Lászlóban ez a lendület is. Finom filigrán munka: «Mindenki énekel». «Virágok az égen.» «Megtaláltam a tüzet.» «Lepke.» Hogy ízelítőt adjunk Sáfáry fiatalos lendületéből, íme hat sor:

Most érkeztem vissza a csillagok közül.
Éhes vagyok.

Üres a zsebem.

Hideg a pipám.

Ne búsulj, Laci!

Nagyobb köveket is görget még a sorsod.
(Semmi baj.)

Nos, lássuk, hogyan győzi le a fiatal költő ezeket az elégördülő, nagyobb köveket.

J. M.